

Antero Leitzinger

Tutkija, VTT
Maahanmuuttovirasto
antero.leitzinger@migri.fi



Sata vuotta paluumuuttoa pyhistä sodista

"Pyhä viha – se on pyhä rakkaus", runoili Otto Wille Kuusinen lymyillessään Helsingissä sata vuotta sitten, toukokuun lopulta 1919 juhannukseen 1920. "Pyhä viha – pelastuksen ja elämän evankeliumi", julisti puolestaan vastakkaista poliittista laitaa edustanut Elmo Kaila maaliskuun lopulla 1920. Kumpikin oli tahollaan radikalisoitunut ja etäännytynyt uskonnollisista juuristaan, mutta pyhittänyt poliittisen väkivallan; Kuusinen luokka- ja Kaila vapaussodan. Punaisten ja valkoisten pyhät sodat jatkuivat itärajan takana, jossa osa paenneista punakaartilaisista värväytyi brittien kesäkuussa 1918 perustamaan Muurmannin legioonan. Itä-Karjalassa kohtasivat toisensa Kailaa inspiroineet heimosoturit ja neuvostovaltaa tukenut Karjalan rykmentti. Inkerinmaalla lokakuussa 1919 käydyissä ratkaisutaisteluissa suomalaiset punakaartilaiset pelastivat kommunismin Venäjällä.

Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä britit kotiuttivat Muurmannin legioonan, johon kuului vuonna 1919 enimmillään 1415 suomalaista miestä ja 248 naista. Britannian painostuksesta Suomi suostui 19.7.1919 legioonalaisten paluuseen, joka alkoi virallisesti syyskuun lopulla 1919 ja kesti puoli vuotta. Valtaosa legioonalaisista läpäisi Suomen viranomaisien seulan ja valtiorikosoikeudenkäynnit, mutta osa päätyi Tammissaaren vankileirille ja osa pysyi maanpaossa. Suomen senaattia aikoinaan johtanut Oskari Tokoi jatkoi Pohjois-Amerikkaan ja armah-

dettiin vasta 10.3.1944 voimaan tulleella "Lex Tokoilla".

Lisää suomalaisia "loikkasi" Neuvostoliittoon varsinkin 1930-luvun alussa "työläisten paratiisia" rakentamaan. Heistä huomattava osa, ehkä jopa 30 000 murhattiin Stalinin vainoissa 1930-luvun lopulla, menehtyi sota- vuosien kurjuudessa tai jäi sille tielleen, kunnes heidän jälkeläisensä ovat mahdollisesti hakeneet Suomen kansalaisuuden palauttamista. Maahanmuuttovirastossa tunnetaan monta riipaisevaa perhekohtaloa. Siirtolaisuusinstituutti julkaisi jo vuonna 2001 Eila Lahti-Argutinan venäläisistä arkistoista keräämät 8000 nimeä, mutta sijaa on vielä jatkotutkimuksillekin.

Laki Suomen kansalaisuuden menettämisestä tuli voimaan 1.1.1928, mutta sitä ei milloinkaan sovellettu täydessä ankaruudessaan. Talvisodan jälkeen 21.8.1940 mietintönsä julkaisut komitea mainitsi nimenomaan Neuvostoliittoon jääneet onnettomat suomalaiset, joiden asemaa ei saisi enää vaikeuttaa. Jos katumapäälle tulleet kommunistit pääsivät palaamaan Suomeen, viranomaisemme yleensä tunnustivat heidät yhä Suomen kansalaisiksi, jos he vaikuttivat vilpittömiltä ja kohtuullisen viattomilta. Vaikka monen mielestä he olisivat saaneet kärsiä valintojensa seuraukset, toiset huomasivat heidän olevan uskottavimpia todistajia kamppailussa työväestön sieluista. Suomen kommunistisen puolueen kannatus nimittäin surkastui 1930-lu-

vun kuluessa, kun paluumuuttajat kertoivat kokemuksistaan. Kun Suomen Työnantajain Keskusliiton työläistilasto-osasto muistiossaan 4.1.1933 varoitti vakoojista ja rettelöitsijöistä, Etsivän keskuspoliisin mielestä uhkaa oli liioiteltu ja "tärkeintä oli tarjota työtä ja leipää palaajille".

Moni tunsi sääliä etenkin lapsia kohtaan, jotka oli raahattu itärajan yli ilman omaa syytään. Niinpä Suomen Moskovan-suurlähetystö piti 1950-luvulle saakka luetteloita suomalaisista ja myönsi heille passeja, joita neuvostoviranomaiset takavarikoivat lähettäessään niitä hakeneita muka vakoojina tai maanpettureina työleireille. Lapset joutuivat usein orpokoteihin, joissa heistä yritettiin kitkää suomalaisuuden muistot.

Suomen viranomaisista nuivimpia olivat kiihkeimmät kommunistit ja heidän ankarimmat vastustajansa, jotka eivät luottaneet takaisin Suomeen pyrkiviin entisiin kommunisteihin. Maltilliset valtiomiehet Rudolf Holstista Väinö Tanneriin näkivät kuitenkin paluumuuton sekä moraalisenä ja oikeudellisenä että käytännössä järkevänä ratkaisuna. Hallittu paluumuutto tarjosi mahdollisuuden valvoa riskihenkilöiden toimintaa, käyttää heidät täisaunassa ja karanteenissa sekä saada heiltä tiedustelutietoa. Ainoastaan Kuusiselta paluuoikeus evättiin pysvästi, mutta hän olikin jo hyvissä ajoin itse ilmoittanut olevansa Neuvosto-Venäjästä eikä enää Suomen kansalainen.

Vasta Urho Kekkosen johdolla 1950-luvulla vakiintui käytäntö, jonka mukaan Neuvostoliiton annettiin tulkita, ketkä sen asukkaista olivat sen kansalaisia, kunhan se ei enää kiistänyt Suomessa oleskelevien inkeriläisten ja muiden pakolaisten vastaavaa

oikeutta Suomen kansalaisuuteen. Ulkoministeriö ohjeisti Moskovan-suurlähetystöä 15.10.1956, ettei enää ollut "suotavaa" kyseenalaistaa neuvostoviranomaisten virheellisiäkin ilmoituksia. Viimeisten suomalaisten sotavankien kotiuttamiseen liittyi Kekkonen ulkoministerilleen 8.4.1958 lähettämä kirje, jonka mukaan asiassa oli "tehty kaikki, mitä on ollut tehtävissä". Samassa hengessä Kekkonen käski palauttaa itärajan yli tulleet turvaipaikanhakijat.

Ulkomailla syntyneet kaksoiskansalaiset, jotka eivät olleet Suomessa käyneetkään, menettivät Suomen kansalaisuuden vasta täyttäessään 22 vuotta, mutta siihen mennessä poliittinen tarkoituksenmukaisuus oli jo usein ajanut lakien yli.

Pyhien sotien aiheuttamista pakolaisaloista kesti kaksi vuosikymmentä kansalliseen eheytymiseen, mutta vielä toiset kaksi vuosikymmentä yritettiin heikkenevillä mahdollisuuksilla edistää paluumuuttoa, eikä virta ole vielä täysin tyrehtynyt. Vaikka historia on opettanut asianosaisille, että olisi ollut parempi pysyä kotimaassa ja täysissä tolkuissaan, se näyttäisi opettavan myös, että mahdollisimman pikainen hallittu kotiuttaminen olisi ollut kaikille onnellisinta, säästänyt ihmishenkiä ja luultavasti lujittanut kansallista turvallisuutta. Ihmiset tekevät erehdyksiä, mutta voivat myös oppia niistä, eivätkä heidän jälkeläisensä ole tuomittuja toistamaan samoja virheitä.

Pyhimyskompleksin vallassa tapahtunut maastamuutto on aina kaivannut epäpyhää ennakkoluulottomuutta ja käytännöllistä järkeä "tuhlaajapoikien" paluumuuton järjestämiseen.